

MACIEJ MALINOWSKI

**KILKA UWAG
NA TEMAT OBOCZNOŚCI**

**NIEŚPIESZNO (JAK?)
NIE ŚPIESZNO (KOMU?)**

**W WIELKIM SŁOWNIKU
ORTOGRAFICZNYM PWN**

**NA TLE ODMIENNYCH
ROZSTRZYGNIĘĆ NORMATYWNYCH
INNYCH LEKSYKONÓW**

KATOWICE 2021

**KILKA UWAG
NA TEMAT OBOCZNOŚCI**

***NIEŚPIESZNO (JAK?)
NIE ŚPIESZNO (KOMU?)***

***W WIELKIM SŁOWNIKU
ORTOGRAFICZNYM PWN***

**NA TLE ODMIENNYCH
ROZSTRZYGNIEĆ NORMATYWNYCH
INNYCH LEKSYKONÓW**

MACIEJ MALINOWSKI

**KILKA UWAG
NA TEMAT OBOCZNOŚCI**

***NIEŚPIESZNO (JAK?)
NIE ŚPIESZNO (KOMU?)***

***W WIELKIM SŁOWNIKU
ORTOGRAFICZNYM PWN***

**NA TLE ODMIENNYCH
ROZSTRZYGNIEŃ NORMATYWNYCH
INNYCH LEKSYKONÓW**

KATOWICE 2021

Recenzja naukowa:
Prof. dr hab. Jan Miodek

Copyright © Maciej Malinowski
2021 Katowice

Korekta:
Wojciech Bąk

Łamanie, przygotowanie do druku:
Studio F

WYDAWCA:
„Śląsk” Sp. z o.o.
Wydawnictwo Naukowe
ul. Ligonía 7
40-036 Katowice

ISBN:

Wstęp

Wielki słownik ortograficzny PWN pod redakcją Edwarda Polańskiego uchodzi w oczach odbiorców za kompendium wiedzy na temat pisowni niezwykle wartościowe i wiarygodne, szczytujące się rekomendacją Rady Języka Polskiego przy Prezydium Polskiej Akademii Nauk¹. Potężne objętościowo dzieło (1336 stron) – rzetelnie uzupełnione merytorycznie o nowe ortogramy² niewystępujące dotąd w słownikach (głównie w *Słowniku ortograficznym języka polskiego* PWN pod redakcją Mieczysława Szymczaka), kilkakrotnie wznawiane, poprawiane i uzupełniane (ostatnie, IV, wydanie pochodzi z 2017 roku) – pozostaje tą niezwykle ważną publikacją leksykograficzną, do której w pierwszej kolejności chętnie sięgają osoby ponadstandardowo zainteresowane różnymi osobliwościami polskiej ortografii, ochoczo powołujące się później na ustalenia normatywne tam zawarte szczególnie w sytuacjach niejednoznacznych, polemicznych, gdy chodzi o niektóre rozstrzygnięcia (mam na myśli odmienne niekiedy stanowiska leksykografów w sprawie ortografii).

Z tego względu każda zmiana bądź innowacja w grafii wyrazu czy wyrażenia pojawiająca się w części hasłowej PWN-owskiego słownika – nie mówiąc już o oczywistym uchybieniu – zostaje

¹ Patrz: Komunikaty Rady Języka Polskiego przy Prezydium Polskiej Akademii Nauk, nr 1 (12) 2003 r.; https://rjp.pan.pl/images/stories/pliki/komunikaty_rjp/komunikat_2003_1_12.pdf (dostęp: 28.01.2021). Słownik recenzowali prof. dr hab. Bogusław Kreja z Uniwersytetu Gdańskiego i prof. dr hab. Jan Miodek z Uniwersytetu Wrocławskiego.

² *Ortogram*, wyraz stosowany w dydaktyce ortografii. Jest to ‘zapis (forma ortograficzna) jakiegoś wyrazu, w szczególności taki, który jest zgodny z normą pisowni’; tak: J. Grzenia, *Ortogram*, porada w Poradni Językowej PWN z 9 grudnia 2005 r.; <https://sjp.pwn.pl/poradnia/haslo/ortogram;6752.html> (dostęp: 28.01.2021). Ani korpus języka polskiego, ani słowniki języka polskiego nie odnotowują tego wyrazu.

natychmiast wychwycona i skomentowana przez świadomych użytkowników polszczyzny. Zastanawiają się oni wówczas, dlaczego zdecydowano się tam na takie, a nie inne – można by powiedzieć arbitralne – rozstrzygnięcie ortograficzne, a nie wzięto pod uwagę stanowiska innych leksykografów. Ciśnię się wtedy na usta pytanie: czy w sytuacjach kontrowersyjnych nie powinno się zwierzać szeregów i w słusznej sprawie przedstawiać jednej opinii, najbardziej miarodajną, pro publico bono, zanim wyda się ważną decyzję na temat pisowni tego czy innego wyrazu w słowniku przygotowywanym przez siebie i zespół współpracowników?

Przedmiotem niniejszych rozważań pozostaje oboczny zapis leksemów *nie śpieszno*, *nie spieszno* (jak?) i *nieśpieszno*, *niespieszno* (komuś) występujący w *Wielkim słowniku ortograficznym* PWN. W innych ortoleksykografiach³, a także w słownikach poprawnej polszczyzny prezentuje się odmienny punkt widzenia na ową kwestię. Albo występuje tam hasło *nieśpieszno*, *niespieszno* zapisane łącznie⁴, albo na odwrót: *nie śpieszno*, *niespieszno*⁵. Wszystko to sprawia, że ktoś potrzebujący konkretnego wskazania co do poprawnej pisowni przytoczonych leksemów nie uzyskuje tego, ale wręcz przeciwnie – staje przed dylematem, na który wariant pisowni się zdecydować. Nie ulega wątpliwości, że wszelkie rozbieżności i osobliwości w słownikach ortograficznych powinny być jak najszybciej wyeliminowane, a nowe wydania tych ważnych, wielkonakładowych pozycji leksykograficznych prezentować już jedno stanowisko wszystkich leksykografów w prezentowanej poniżej sprawie.

³ Określenia *ortoleksykografia* w znaczeniu ‘część słownikarstwa, która obejmuje słowniki ortograficzne’ użył M. Bańko, [w:] M. Bańko, *Słowniki ortograficzne w Polsce – fenomen socjologiczny*; http://banko.polon.uw.edu.pl/pliki/inne/ortograficzne_fenomen.rtf.pdf (dostęp: 27.01.2021). Wydaje się trafne słowotwórczo i potrzebne jako element stylistyczny rozmaitych wypowiedzi słownych i pisańskich.

⁴ *Uniwersalny słownik języka polskiego* PWN, red. S. Dubisz, Warszawa 2003, t. II, s. 1177, oraz *Wielki słownik poprawnej polszczyzny* PWN, red. A. Markowski, Warszawa 2004, s. 619.

⁵ Tak: *Słownik ortograficzny języka polskiego*, T. Karpowicz, „Muza”, Warszawa 2001, s. 568, oraz *Wielki słownik ortograficzno-fleksyjny*, B. Janik-Płocińska, M. Sas, R. Turczyn, red. J. Podracki, Bertelsmann Media, Warszawa 2001.

W ortografii znajdziemy regułę nakazującą zapisywanie partykuły przeczącej *nie* z przysłówkami utworzonymi od zaprzeczonych przymiotników łącznie. Piszemy więc:

nietrudno, niejasno, niedrogo, niemilo, niejedynie itp.,

gdyż istnieją przymiotniki

*nietrudny, niejasny, niedrogi, niemily, niejedyny*⁶.

Ale

nie bardzo, nie darmo, nie tylko itp.,

ponieważ owe przysłowki nie pochodzą od przymiotników⁷. Warto dodać, że napiszemy również rozdzielnie

nie warto,

mimo że istnieje zaprzeczony przymiotnik

niewart.

Powodem jest to, że *warto* należy do tzw. nieodmiennych czasowników niewłaściwych, dokładniej mówiąc, wyrazów o znaczeniu czasownikowym⁸, takich jak *można, należy, wolno, trzeba,*

⁶ Vide *Wielki słownik ortograficzny* PWN, red. E. Polański, Warszawa 2017, s. 79, część wstępna, reguła [169] 45.4: „Partykułę *nie* pisze się łącznie z przysłówkami utworzonymi od przymiotników: *niedrogo, niejasno, niemile, nietrudno*; są to przysłowki utworzone od przymiotników *niedrogi, niejasny, niemily, nietrudny*. Bez względu na to, jaką funkcję pełnią te przysłowki w zdaniu, piszemy je łącznie: *Niemile mnie zaskoczył (niemile – okolicznik); Tu jest niedrogo (niedrogo – orzecznik), ale: nie drożej – zob. 46.9. O pisowni niejedyny – niejedynie* czytaj s. 744”.

⁷ Tak: reguła [177] 46.8, *Wielki słownik ortograficzny* PWN, op. cit., część wstępna, s. 80.

⁸ *Nie warto* występuje zazwyczaj w wyrażeniach modalnych i łączy się wówczas z czasownikami odmienionymi.

wiadomo itd., z przeczeniem *nie* zawsze oddawanych w piśmie rozdzielnie:

*nie można, nie należy, nie wolno, nie trzeba, nie wiadomo*⁹.

Wydawać by się więc mogło, że skoro funkcjonuje w polszczyźnie przymiotnik *nieśpieszny*, należy także pisać (jak?) *nieśpieszno* (łącznie). Taki zapis wygląda na jedynie uzasadniony, tym samym należałoby go obligatoryjnie traktować jako obowiązkowy dla wszystkich normatywistów ortografii i odbiorców. Tymczasem jeśli zajrzemy do *Wielkiego słownika ortograficznego* PWN pod redakcją Edwarda Polańskiego, to z niemałym zdziwieniem skonstatujemy, że sankcjonuje się tam oboczność pisowniową (łącną i rozdzielną):

nieśpieszno, niespieszno (jak?)

oraz

nie śpieszno, nie spieszno (komuś)¹⁰.

Dla odmiany niejakim zaskoczeniem dla dociekliwych użytkowników polszczyzny może być zupełnie odmienne potraktowanie przez leksykografów innego zaprzeczonego przysłówka – *niestraszo* // *nie straszno* // *niestraszenie* (wszystkie trzy warianty zapisu wchodzi w grę). Ponieważ istnieje w zasobie leksykalnym języka polskiego zaprzeczony przymiotnik *niestraszy* (zapisywany bardzo często błędnie jako *nie straszny*¹¹), można by się spodziewać funkcjonowania również przysłówka *niestraszo, niestraszenie*. Ale

⁹ *Inny słownik języka polskiego* PWN pod redakcją M. Bańki, Warszawa 2003, wymienia ich około pięciuset. Wyjątkiem jest wyraz *niepodobna*, np. *niepodobna tego odczytać*, zapisywany łącznie; tak: *Wielki słownik ortograficzny* PWN, op. cit., część wstępna, s. 79.

¹⁰ Dwa warianty brzmieniowe omawianego przysłówka: *nieśpieszno* i *niespieszno* (także *nieśpieszenie* i *niespieszenie*) biorą się z tego, że jedni leksykografowie stali w przesłuchaniu na stanowisku, iż spółgłoska miękka *p'* (zapisywana jako *pi-*) nie zmiękcza poprzedzającego *s*, a drudzy – że zmiękcza (to samo w przymiotnikach *pośpieszny* // *pospieszny* i przysłówkach *pośpieszenie* // *pospieszenie*).

¹¹ *Deszcz nam nie straszny*; <https://www.wfos.krakow.pl/deszcz-nam-nie-straszny/> (dostęp: 29.01.2021); *żaden challenge nam nie straszny*; *Podatek cukrowy im*

tu spotyka nas niespodzianka. W słownikach ortograficznych bądź w ogóle pomija się hasło *niestraszno* (jak?), *niestrasznie*¹², bądź podaje się tam wyłącznie formę zapisaną rozdzielnie *nie straszno* (komuś)¹³, czyli w funkcji predykatywnej, jako element dłuższej eliptycznej konstrukcji *nie straszno jej było wieczorami*. Takie ustalenie normatywne wydaje się niewystarczające. Przez analogię do *nieśpieszny, niespieszny – nieśpieszno, niespieszno* (jak?) i *nie śpieszno, nie spieszno* (komu) za poprawną należałoby – moim zdaniem – uznać oboczność nominatywną z jej zróżnicowanym zapisem

niestraszno (jak?) i *niestrasznie*

oraz

nie straszno (komuś).

O tym, że wszystkie trzy istnieją w obiegu, świadczą takie chociażby przykłady użycia, wyekscerpowane z tekstów:

● *niestrasznie*:

1.

Ani mu będzie niestrasznie,

ani losu złośliwość...

Ten człowiek śpi spokojnie,

bo wierzy w niesprawiedliwość...¹⁴.

2.

Najstraszniej jest, kiedy na świeżo, kiedy pierwszy raz, kiedy nagle, znienacka wychynie coś z czeluści świata i skoczy nam do twarzy pierwszą, nigdy przedtem nie znaną, potworną, nie do zniesienia, bo nigdy przedtem nie znaną oczywistością. A że nazywam to oczywi-

nie straszny; <https://finanse.wp.pl/podatek-cukrowy-im-nie-straszny-popularny-dyskont-wprowadza-przecene-na-pepsi-6602472620321664a> (dostęp: 29.01.2021).

¹² Natrafimy jedynie na tę formę [w:] *Mały słownik gwar polskich*, red. R. Ku-charczyk, A. Niezabitowska, J. Reichan, M. Tokarz, W. Wójcicka, J. Wronicz, Kraków 2010, s. 154: *niestrasznie* ‘nie bardzo’ z cytatem: *Ón niestraśnie garnie sie do roboty*.

¹³ Tak: *Wielki słownik ortograficzny PWN*, op. cit., s. 757.

¹⁴ „Przekrój”, nr 2918 z 2001 r., rubryka „Prosimy nie powtarzać”; M. Załucki, *Niedoceniony*; <https://sjp.pwn.pl/korpus/zrodlo/spokojnie;1952,1;4524.html> (dostęp: 29.01.2021).

stością, to dlatego jest nią, że towarzyszy jej, przychodzi z nią także straszne, dziwaczne wrażenie, że jak gdybym już ją kiedyś poznał, jak gdybym już ją kiedyś przeżywał. Nie było tego ze mną przedtem, przeraża mnie to i zadziwia, ale jak przychodzi, to szereguje się i patrzy we mnie dotychczasowym doświadczeniem. [...] Ale potem to już idzie całkiem gładko. Potem to już jest znacznie łatwiej i niestrasznie¹⁵.

3.

[...] Rosja jest jedynym państwem na świecie, gdzie rządzi władza nie despotyczna, a ojcowska. [powinno być: ale ojcowska – przypis M.M.]. Paralela car ojciec pojawia się w tekście, kiedy autor opisuje ostatnią promocję kadecką za Mikołaja I. Słowa cara pamiętnikarz przekazał poprzez mowę niezależną: *Żegnajcie dzieci, czy da nam Bóg zobaczyć się, nie wiem, lecz moja myśl i moje błogosławieństwo ojcowskie jest z wami; kto będzie w boju, niech pamięta o tym: za honor Rosji niestrasznie jest umierać*¹⁶.

● *niestraszno*:

1.

Czy ty wiesz? To niestraszno! Leci pułk zuchwalczy

Wierząc w Boga i wierząc w to, za co się walczy¹⁷.

2.

– Oj, młoda ty jeszcze, to i daleko iść tobie niestraszno¹⁸.

● *nie straszno*:

1.

Wszystko sama umiem zrobić. Na działce się nauczyłam. Piłować, wiercić. Glazurę sama umiem położyć. Także jak mi się kran zepsuje, to mi nie straszno – kupuję najtańszy kran i wymieniam. Mam

¹⁵ Patrz: T. Gruszczyk, *Ocalające zatracenie. Rozważania o doświadczeniu, pamięci i pragnieniu w twórczości Zygmunta Haupta, Stanisława Czyzcha i Krzysztofa Vargi*, rozprawa doktorska napisana pod kierunkiem dr hab. Małgorzaty Krakowiak, Katowice 2016; <http://www.sbc.org.pl/Content/222264/doktorat3693.pdf> (dostęp: 29.01.2021).

¹⁶ A. Kołodziejczak, *Moje wspomnienia księcia Włodzimierza Mieszczerskiego. Poetyka – Portret Elity Rosyjskiej – Wizja kultury polskiej*, Białystok 2016, s. 108; <https://docplayer.pl/76478388-Literatura-historia-xxii.html> (dostęp: 29.01.2021).

¹⁷ W. Syrokomla, *Wybór poezyj*, Kraków 1922; <http://www.nfjp.pl/lemma/niestraszno> (dostęp: 29.01.2021).

¹⁸ E. Łysiak, *Kresowa opowieść. Michał*, tom I, Gdynia 2014; file:///C:/Users/Maciej/AppData/Local/Temp/Edward-Lysiak-Kresowa-opowieśc-01-Michał-1.pdf (dostęp: 29.01.2021).

maszynę do szycia, to sobie wszystko poprawię. Nikt mi nie jest potrzebny...¹⁹.

2.

Ничуть не страшно (Nic nie straszno)²⁰.

Namawiam leksykografów do zrewidowania stanowiska w tej sprawie i usankcjonowania wszystkich możliwych wariantów grafii omawianych leksemów z przysłówkiem *straszno* i przeczeniem *nie*.

Ale wróćmy do tematu zasadniczego naszych rozważań, to znaczy do ustalenia normatywnego dotyczącego pisowni *nieśpieszno*, *niespieszno* (jak?), ale *nie śpieszno*, *nie spieszno* (komuś), występującego w *Wielkim słowniku ortograficznym* PWN pod redakcją Edwarda Polańskiego, tym jakże ważnym dla wszystkich użytkowników polszczyzny dziele leksykograficznym z zakresu pisowni, już w pierwszych wydaniach na początku XXI stulecia (ale jedynie w nich!), i spróbujmy je przeanalizować²¹. Zauważmy, że pozostaje ono w sprzeczności z opisaną na wstępie zasadą zawartą w *Wielkim słowniku ortograficznym* PWN, że jeżeli istnieje zaprzeczony przymiotnik, zaprzeczony przysłówek zapisuje się łącznie, i jest odmienne od obowiązujących od lat rozstrzygnięć na temat pisowni zaprzeczonych przysłówek tworzonych od zaprzeczonych przymiotników. Zaskakiwać może nie tylko wprowadzenie i usankcjonowanie oboczności pisowni *nieśpieszno*, *niespieszno* // *nie śpieszno*, *nie spieszno* przez Edwarda Polańskiego w zależności od kontekstu użycia, ale przede wszystkim to, że odważono się przeforsować ową poprawkę cichaczem, bez przepro-

¹⁹ M. Rudnicka, *Życie starych ludzi w Polsce na podstawie bloga „Pokolenie 1600” Rafała Bettlejewskiego*, [w:] *Ksenologie. Perspektywy ponowoczesności*, t. VI, red. K. Olkusz, K.M. Maj, Kraków 2018;

<https://depot.ceon.pl/bitstream/handle/123456789/16037/Ksenologie%2C%20red.%20Ksenia%20Olkusz%2C%20Krzysztof%20M.%20Maj.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (dostęp: 29.01.2021).

²⁰ *Ничуть не страшно* (Nic nie straszno), praca zbiorowa, 1988; także *Ничуть не страшно* – tytuł radzieckiego krótkometrażowego filmu animowanego z 1981 roku.

²¹ Chodzi o wydania *Wielkiego słownika ortograficznego* PWN, op. cit., w roku 2003 i później: w roku 2006 i 2012. Taką pisownię: *nie spieszno* (komuś) a. *nie śpieszno* oraz *nie śpieszno* (komuś) a. *nie spieszno*, zamieszczał już *Nowy słownik ortograficzny* PWN, red. E. Polański, Warszawa 1996, s. 458 i s. 460.

wadzonych w takich sytuacjach konsultacji czy dyskusji w gronie chociażby członków Komisji Ortograficzno-Onomastycznej Rady Języka Polskiego PAN wbrew temu, co podawały wydane w przeszłości słowniki (nigdy nie występował tam zapis łączny *nieśpieszno*, *niespieszno*). *Słownik ortograficzny języka polskiego* PWN pod redakcją Mieczysława Szymczaka, *Słownik ortograficzny i przepisy pisowni polskiej* Stanisława Jodłowskiego i Witolda Taszyckiego oraz *Nowy słownik ortograficzny* PWN pod redakcją Edwarda Polańskiego podawały każdorazowo pisownię rozdzielną omawianej formy

nie śpieszno, nie spieszno.

W *Słowniku ortograficznym języka polskiego* PWN Mieczysława Szymczaka i w *Nowym słowniku ortograficznym* Edwarda Polańskiego widniało hasło

nie śpieszno, nie spieszno (komuś)²²,

w *Słowniku ortograficznym i przepisach pisowni polskiej* Stanisława Jodłowskiego i Witolda Taszyckiego również hasło

nie śpieszno, nie spieszno,

tyle że z objaśnieniem, iż chodzi o elipsę zwrotów *nie jest śpieszno, nie śpieszy się komuś²³*. Jak widać, owe leksykony w ogóle nie brały pod uwagę istnienia przymiotnika *nieśpieszny (niespieszny)*, pozwalającego – jak wspominałem – zapisywać przysłówki od niego wywiedziony z *nie* łącznie (*nieśpieszno, niespieszno*). Jednocześnie potraktowano leksem *nie śpieszno, nie spieszno* jako orzecznik, a zatem predykatywnie, jako część orzeczenia dłuższej konstrukcji *nie jest śpieszno, spieszno*. Z tego względu zróżnicowanie zapisu w zależności od znaczenia omawianego zaprzeczonego przysłówka *nieśpieszno, niespieszno* (jak?) oraz *nie śpieszno,*

²² *Słownik ortograficzny języka polskiego* PWN, red. M. Szymczak, Warszawa 1978, s. 506, oraz *Nowy słownik ortograficzny* PWN, red. E. Polański, Warszawa 1996, s. 458.

²³ S. Jodłowski, W. Taszycki, *Słownik ortograficzny i przepisy pisowni polskiej*, Warszawa 1980, s. 315. Ciekawe, że nie znajdziemy tu w ogóle hasła *nieśpiesznie // niespiesznie...*

nie spieszno (komuś) przez *Wielki słownik ortograficzny PWN* trzeba uznać za innowację niezwykle odważną. Czy jednak w stu procentach konieczną?

Sporo światła na analizowane przeze mnie zagadnienie rzuca kwerenda na temat zapisywania zaprzeczonych przysłówków *nieśpieszno*, *niespieszno* // *nie śpieszno*, *nie spieszno* w dawnych słownikach. Okazuje się, że *Słownik języka polskiego*, tzw. warszawski, Jana Karłowicza, Adama Kryńskiego i Władysława Niedźwiedzkiego zamieszczał wyłącznie hasło

nieśpieszno (mi) = nie spieszy mi się, niepilno mi: *Pojmujesz, ojcze, dlaczego mi tak nieśpieszno starać się o zbawienie*²⁴.

Powielono je po przeszło półwieczu w *Słowniku języka polskiego* PAN pod redakcją Witolda Doroszewskiego:

nieśpieszno a. *niespieszno*

z informacją:

przestarz. p. *nieśpiesznie*, dziś tylko w zwrocie: *Komuś jest nieśpieszno* «komuś się nie śpieszy»²⁵.

Dodano tam również hasło

nieśpiesznie a. *niespiesznie* «bez pośpiechu, nie śpiesząc się; powoli»²⁶.

Jak widać, warszawski leksykograf użył jednej pisowni – łącznej – leksemów *nieśpieszno*, *niespieszno*, traktował je jako przestarzałe i odsyłał zainteresowanych do wariantu *nieśpiesznie*, *niespiesznie*. Podpierał się przy tym cytatami z tekstów literatury pięknej:

Weszli do wnętrza domu. Adam ociągał się jeszcze. Niespieszno mu było²⁷

²⁴ *Słownik języka polskiego*, tzw. warszawski, J. Karłowicza, A. Kryńskiego i W. Niedźwiedzkiego, Warszawa 1904, t. III, s. 349.

²⁵ *Słownik języka polskiego* PAN, red. W. Doroszewski, Warszawa 1963, t. V, s. 232.

²⁶ Ibidem.

²⁷ G. Zapolska, *Rajski ptak*, t. I–II, Warszawa 1914, s. 55.

i

Szedł ktoś z góry na dół i niespieszno mu było²⁸.

Dlatego jakże wymowne i znamienne pozostaje to, że w *Słowniku poprawnej polszczyzny* PWN pod redakcją tego leksykografa, wydanym kilka lat później, odnotowano już zupełnie inaczej zapisane graficznie to samo hasło:

nie śpieszno a. *nie spieszno*

z adnotacją:

przestarz. dziś tylko orzeczeniowo w zwrocie: *Komuś jest nie śpieszno*
«*komuś się nie śpieszy*»²⁹.

Czyżby Witold Doroszewski zmienił po jakimś czasie zdanie, przekonany o błędnym zapisie zaprzeczonego przysłówka *nieśpieszno*, *niespieszno* w *Słowniku języka polskiego* PAN przez siebie redagowanym, nakłoniony do tego przez zastępcę redaktora naczelnego *Słownika poprawnej polszczyzny* PWN Halinę Kurkowską bądź członków Komitetu i recenzentów Stefana Hrabca, Zenona Klemensiewicza i Stanisława Urbańczyka? Niewykluczone, że tak się właśnie mogło stać... Tak czy inaczej w latach 60. i latach 70., i później, w słownikach istniała zasadnicza rozbieżność co do zapisywania zaprzeczonego przysłówka: mieliśmy pisać łącznie *nieśpieszno*, *niespieszno* według wskazania słownika warszawskiego i słownika Doroszewskiego oraz rozdzielnie *nie śpieszno*, *nie spieszno* w myśl stanowiska słownika ortograficznego Jodłowskiego i Taszyckiego oraz *Słownika poprawnej polszczyzny* PWN Doroszewskiego. Taki stan trwał właściwie do końca stulecia i pierwszych lat wieku następnego.

Kiedy nadeszły nowe czasy, można się było spodziewać, że osoby przygotowujące poprawione i uzupełnione edycje słowników spróbują zaradzić jakoś owej niekorzystnej sytuacji występo-

²⁸ T.T. Jeż, *Dyplomacja szlachecka. Szkice z Poznańskiego. Powieść*, Warszawa 1949, s. 29.

²⁹ *Słownik poprawnej polszczyzny* PWN, red. W. Doroszewski, Warszawa 1973, s. 404.

wania w słownikach dwóch różnych pisowni przysłówka *śpieszno*, *spieszno* z przeczeniem *nie* i ustalą między sobą jeden, właściwy, zapis. Niestety, nic takiego się nie stało, nie doszło do porozumienia (a może nikomu z leksykografów na tym nie zależało?). Mamy więc w dwóch pierwszych dekadach XXI wieku wciąż taką oto sytuację, że *Wielki słownik ortograficzny* PWN pod redakcją Edwarda Polańskiego nakazuje – o czym wspomniałem – pisać

nieśpieszno, niespieszno (jak?),

ale

nie śpieszno, nie spieszno (komuś)³⁰,

lecz w *Wielkim słowniku poprawnej polszczyzny* PWN pod redakcją Andrzeja Markowskiego, w *Uniwersalnym słowniku języka polskiego* PWN pod redakcją Stanisława Dubisza i w *Ortograficznym słowniku języka polskiego* pod redakcją Andrzeja Markowskiego zamieszcza się wciąż pisownię łączną zaprzeczonego przysłówka

nieśpieszno, niespieszno,

literalnie z taką samą uwagą, jaką znamy ze *Słownika języka polskiego* PAN, rzecz jasna z innymi cytatami:

dziś zwykle we frazeologizmie *komuś jest nieśpieszno* ‘ktoś nie śpieszy się coś zrobić, gdzieś się znaleźć itp.’, np. *Nieśpieszno mu było z dotrzymaniem obietnic; Do sanatorium też mi nieśpieszno*³¹.

Tymczasem według wskazania normatywnego *Wielkiego słownika ortograficznego* PWN zwroty przytoczone zarówno przez *Słownik*

³⁰ Dwa warianty brzmieniowe omawianego przysłówka: *nieśpieszno* i *niespieszno* (także *nieśpiesznie* i *niespiesznie*) biorą się z tego, że jedni leksykografowie stali w przeszłości na stanowisku, iż spółgłoska miękka *p'* (zapisywana jako *pi-*) nie zmiękcza poprzedzającego *s*, a drudzy – że zmiękcza (to samo w przymiotnikach *pośpieszny* // *pospieszny* i przysłówkach *pośpiesznie* // *pospiesznie*).

³¹ Np. *Uniwersalny słownik języka polskiego* PWN, red. S. Dubisz, Warszawa 2003. t. II, s. 117 i s. 1177, *Ortograficzny słownik języka polskiego*, red. A. Markowski, Warszawa 2000, *Wielki słownik poprawnej polszczyzny* PWN, red. A. Markowski, Warszawa 2004, s. 619.

poprawnej polszczyzny PWN, jak i Uniwersalny słownik języka polskiego PWN należałoby w tym wypadku zapisywać inaczej (rozdzielnie):

*Nie śpieszno mu było z dotrzymaniem obietnic;
Do sanatorium też mi nie śpieszno .*

Jedną pisownię, tylko że łączną,

*niespieszno, nieśpieszno*³²,

i bez różnicowania kontekstu użycia, zamieszcza z kolei *Wielki słownik ortograficzny języka polskiego* pod redakcją Andrzeja Markowskiego, a pisownię rozdzielną

*nie śpieszno // nie śpieszno*³³

Słownik ortograficzny języka polskiego Tomasza Karpowicza. W tym leksykonie widnieje także hasło

*nieśpiesznie, niespiesznie*³⁴.

Ciekawe, że przywołany *Słownik ortograficzny języka polskiego PWN* pod redakcją Mieczysława Szymczaka podawał taki właśnie zapis, tylko że z dopiskiem *komuś*:

*nie śpieszno, nie śpieszno (komuś)*³⁵.

Odnutowywał również hasło

niespiesznie, nieśpiesznie.

Oznaczałoby to tyle, że Mieczysław Szymczak nie tylko sankcjonował odmienną ortografię owych zaprzeczonych przysłówków, ale też nie traktował ich synonimicznie. Widać, że jedynie formy

³² *Wielki słownik ortograficzny języka polskiego*, red. A. Markowski, Warszawa 1999, s. 332 i 333.

³³ T. Karpowicz, *Słownik ortograficzny języka polskiego*, „Muza” SA, Warszawa 2001, s. 568.

³⁴ Ibidem.

³⁵ *Słownik ortograficzny języka polskiego PWN*, op. cit., s. 506 i s. 508.

nieśpiesznie, niespiesznie wywodził od zaprzeczonego przymiotnika *nieśpieszny, niespieszny*...

Na koniec warto odnotować kuriozalne wręcz rozstrzygnięcie normatywne znalezione nieoczekiwanie w *Wielkim słowniku ortograficzno-fleksyjnym* pod redakcją Jerzego Podrackiego. Raz występuje tam hasło:

*nie spieszno a. nie śpieszno*³⁶,

a raz

*nieśpieszno a. niespieszno*³⁷.

Te same leksemy oddane zostały w piśmie na dwa sposoby (sic!), co prawdopodobnie – tak mi się wydaje – należy złożyć na karb niestannego zredagowania obydwu haseł bądź po prostu wystąpienia zwykłego błędu korektorskiego lub technicznego. Trudno uwierzyć w to, żeby był to zabieg celowy...

Podsumowanie

W niniejszej publikacji explicité dowiodłem, że w słownikach ortograficznych – zarówno tych dawnych, jak i współcześnie wydanych – występują rozbieżności co do zapisywania przysłówków *śpieszno, spieszno* z partykułą przeczącą *nie*. W jednych widuje się pisownię łączną (*nieśpieszno, niespieszno*), w drugich rozdzielną (*nie śpieszno, nie spieszno*), a jeszcze w innych oboczną (*nieśpieszno, niespieszno // nie śpieszno, nie spieszno*). Wykazałem (choć, broń Boże!, nie czerpię z tego żadnej satysfakcji...), że różnice między stanowiskami leksykografów biorą się z tego, iż część z nich traktuje owe zaprzeczone przysłowki predykatywnie jako orzeczniki w dłuższych konstrukcjach *komuś nie jest śpieszno, spieszno*, a część jako twory utworzone od zaprzeczonych przy-

³⁶ *Wielki słownik ortograficzno-fleksyjny*, red. J. Podracki, Warszawa 2001, s. 699.

³⁷ *Ibidem*, s. 702.

miotników (*nieśpieszny, niespieszny*). Taka sytuacja powoduje sporą dezorientację użytkowników polszczyzny w kwestii zapisu omówionych wyrazów. Dla nikogo nie ulega chyba wątpliwości, że występowanie w słownikach ortograficznych rozmaitych rozbieżności normatywnych w zapisie wyrazów i wyrażen jest czymś niezwykle nagannym i niepożądanym, wręcz szkodliwym, wprowadzającym użytkowników polszczyzny w błąd i wzbudzającym nierzadko w nich irytację (np. ludzie nie wiedzą, na który wariant zapisu zdecydować się podczas pisania dyktanda bądź zwykłego tekstu...). Należy zatem zaapelować do leksykografów o większą w przyszłości jednolitość normatywną w kwestii zapisywania wyrazów i wyrażen (sprawdzanie, jak jest w innych ortoleksyko-
grafiach, powinno być obowiązkowe dla każdego recenzenta naukowego, autora hasła i osoby redagującej). W nowych wydaniach słowników ortograficznych i poprawnej polszczyzny trzeba obowiązkowo doprowadzić do jednego, właściwego, stanowiska lingwistów w sprawie grafii *nieśpieszno, niespieszno // nie śpieszno, nie spieszno*, czyli zapisu przywołanych leksemów według tego samego paradygmatu. Nie mam wątpliwości, że według tego, który zaproponował Edward Polański w *Wielkim słowniku ortograficznym PWN*

nieśpieszno, niespieszno (jak?)

oraz

nie śpieszno, nie spieszno (komuś).

Bibliografia

- Mały słownik gwar polskich*, 2010, red. R. Kucharczyk, A. Niezabitowska, J. Reichan, M. Tokarz, W. Wójcicka, J. Wronicz, Kraków.
- T.T. Jeż, 1949, *Dyplomacja szlachecka. Szkice z Poznańskiego. Powieść*, Warszawa.
- Inny słownik języka polskiego* PWN, 2003, red. M. Bańko, t. I i II, Warszawa.
- S. Jodłowski, W. Taszycki, 1980, *Słownik ortograficzny i przepisy pisowni polskiej*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich – Wydawnictwo, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk.
- T. Karpowicz *Słownik ortograficzny języka polskiego. Rejestr wyrazów występujących w języku polskim*, 2001, „Muza” SA, Warszawa.
- Ortograficzny słownik języka polskiego*, 2000, red. A. Markowski, „Wilga”, Warszawa.
- Nowy słownik ortograficzny* PWN, 1996, red. E. Polański, Warszawa.
- Słownik języka polskiego* PAN, 1958–1962, red. W. Doroszewski, t. I–X plus t. XI suplement, Warszawa.
- Słownik języka polskiego*, 1900–1927, red. J. Karłowicz, A. Kryński, W. Niedźwiedzki, Warszawa.
- Słownik ortograficzny języka polskiego* PWN, 1975, wyd. XV, poprawione 1992, red. M. Szymczak, Warszawa.
- Słownik poprawnej polszczyzny* PWN, 1973, red. W. Doroszewski, Warszawa.
- Uniwersalny słownik języka polskiego* PWN, 2003, red. S. Dubisz, Warszawa, t. I–IV.
- Wielki słownik ortograficzny* PWN z zasadami pisowni i interpunkcji, 2017, red. E. Polański, Warszawa.
- Wielki słownik ortograficzno-fleksyjny*, 2001, B. Janik-Płocińska, M. Sas, R. Turczyn, red. J. Podracki, Bertelsmann Media, Warszawa.
- Wielki słownik ortograficzny języka polskiego*, 1999, red. A. Markowski, „Wilga”, Warszawa.
- Wielki słownik poprawnej polszczyzny* PWN, 2004, red. A. Markowski, Warszawa.
- G. Zapolska, 1914, *Rajski ptak*, t. I–II, Warszawa.

**A few remarks on the alternate
of *nieśpieszno* (jak?)
and *nie śpieszno* (komu?)
in the Great Spelling Dictionary of Polish
Journal of PWN against the background
of various normative decisions other lexicons**

Abstract

In Polish spelling dictionaries, both the old ones and the ones published recently, there are discrepancies in writing adverbs *śpieszno*, *spieszno* with the negative prefix *nie*. In some dictionaries these adverbs are spelt as a one word (*nieśpieszno*, *niespieszno*), in others as two words (*nie śpieszno*, *nie spieszno*), while still other dictionaries leave the choice for the writer (*nieśpieszno*, *niespieszno* // *nie śpieszno*, *nie spieszno*). The differences between the dictionaries stem from the fact that some lexicographers treat these negated adverbs predicatively as it is required in the longer constructions *komuś nie jest śpieszno*, *spieszno*, while other lexicographers treat them as creations formed from negated adjectives (*nieśpieszny*, *niespieszny*). These differences cause a lot of confusion for Polish language users who wish to write using common forms agreed upon as correct. It is necessary, therefore, that linguists achieve a uniform position in this matter and these adverbs are listed in accordance with the one agreed pattern in new editions of dictionaries.

Keywords: *orthography, spelling normalization, spelling codification, spelling discrepancies in dictionaries*

**Kilka uwag na temat oboczności
nieśpieszno (jak?)
i *nie śpieszno* (komu?)
w *Wielkim słowniku ortograficznym PWN*
na tle odmiennych rozstrzygnięć
normatywnych innych leksykonów**

Streszczenie

W słownikach ortograficznych, zarówno tych dawnych, jak i współcześnie wydanych, występują rozbieżności co do zapisywania przysłówków *śpieszno*, *spieszno* z partykułą przeczącą *nie*. W jednych widuje się zapis łączny (*nieśpieszno*, *niespieszno*), w drugich rozdzielny (*nie śpieszno*, *nie spieszno*), a jeszcze w innych oboczny (*nieśpieszno*, *niespieszno* // *nie śpieszno*, *nie spieszno*). Różnice między stanowiskami leksykografów w tej sprawie biorą się z tego, że część z nich traktuje owe zaprzeczone przysłówki predykatywnie jako orzeczniki w dłuższych konstrukcjach *komuś nie jest śpieszno*, *spieszno*, a część jako twory utworzone od zaprzeczonych przymiotników (*nieśpieszny*, *niespieszny*), co nakazuje odpowiednia reguła ortograficzna. Taka sytuacja powoduje sporą dezorientację użytkowników polszczyzny w kwestii zapisu owych wyrazów. W nowych wydaniach słowników ortograficznych i poprawnej polszczyzny należy koniecznie doprowadzić do jednomyślnego ustalenia lingwistów w tej sprawie, czyli zapisu przywołanych leksemów według jednego wzorca ortograficznego.

Słowa klucze: *ortografia*, *normalizacja pisowni*, *kodyfikacja ortografii*, *rozbieżności pisowniowe w słownikach*

W słownikach ortograficznych, zarówno tych dawnych, jak i współcześnie wydanych, występują rozbieżności co do zapisywania przysłówków *śpieszno, spieszno* z partykułą przeczącą *nie*. W jednych widuje się zapis łączny (*nieśpieszno, niespieszno*), w drugich rozdzielny (*nie śpieszno, nie spieszno*), a jeszcze w innych oboczny (*nieśpieszno, niespieszno // nie śpieszno, nie spieszno*). Różnice między stanowiskami leksykografów w tej sprawie biorą się z tego, że część z nich traktuje owe zaprzeczone przysłówki predykatywnie jako orzeczniki w dłuższych konstrukcjach *komuś nie jest śpieszno, śpieszno*, a część jako twory utworzone od zaprzeczonych przymiotników (*nieśpieszny, niespieszny*), co nakazuje odpowiednia reguła ortograficzna. Taka sytuacja powoduje sporą dezorientację użytkowników polszczyzny w kwestii zapisu owych wyrazów. W nowych wydaniach słowników ortograficznych i poprawnej polszczyzny należy koniecznie doprowadzić do jednomyślnego ustalenia lingwistów w tej sprawie, czyli zapisu przywołanych leksemu według jednego wzorca ortograficznego.

Książki autora:

- ✓ **Mistrz polskiej ortografii pokazuje, jak trudna jest polszczyzna, i namawia językoznawców do... zmian w pisowni (...)** *boby było lepiej* [Wydawnictwo Promo, Kraków 2002];
- ✓ **Obcy język polski** [Wydawnictwo Westa-Druk, Łódź 2003];
- ✓ **Co z tą polszczyzną?** [Wydawnictwo Promo, Kraków 2007].
- ✓ **Ortografia polska. Kodyfikacja, reformy i zmiany pisowni (1830–2010) oraz jej recepcja** [Wydawnictwo Ekodruk, Kraków 2018];
- ✓ **O większą poprawność tekstów prawniczych i nie tylko** [Wydawnictwo Ekodruk, Kraków 2019];
- ✓ **Język niegiętki. Szkice o poprawnej polszczyźnie (refleksje po dwóch dekadach XXI w.), t. I i II** [Wydawnictwo Śląsk, Katowice 2019].

Dr hab. prof. UP MACIEJ MALINOWSKI pracuje w Instytucie Filologii Polskiej Uniwersytetu Pedagogicznego im. KEN w Krakowie (Katedra Lingwistyki Kulturowej i Komunikacji Społecznej) i jest kierownikiem Kursów Dziennikarskich w Instytucie Filologii Polskiej Uniwersytetu Pedagogicznego im. KEN w Krakowie.

Prowadzi zajęcia z *kultury języka polskiego, poprawności językowej w mass mediach, warsztatów redakcyjnych, redakcji i korekty tekstów prasowych, stylistyki tekstów prasowych, retoryki i genologii dziennikarskiej, polskiej szkoły reportażu, słownictwa współczesnego języka polskiego, analizy wystąpień publicznych, języka współczesnej polityki, webwritingu.*

Wykłada także na Uniwersytecie Papieskim Jana Pawła II w Krakowie na Wydziale Nauk Społecznych (kierunek: dziennikarstwo i komunikacja społeczna) przedmioty *kultura języka i poradnik językowy dla zaawansowanych.*

„Śląsk” Sp. z o.o.

Wydawnictwo Naukowe

W przygotowaniu:

Polshczyzna, głuptasiel, Aspekt poprawnościowo-ciekawostkowy
[Wydawnictwo Śląsk, Katowice 2021].